

Виктор Хорев*

ВАРШАВСКИЕ ПОЗИТИВИСТЫ О РОССИИ И РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Польский позитивизм был не столько философской доктриной, сколько идеологическим движением. В качестве положительной программы позитивисты выдвинули лозунги «органического труда» (превращения общества в единый национальный организм) и «работы у основ» – содействия экономическому прогрессу страны, просвещению масс, популяризации науки, светского мировоззрения. Задачу искусства они ограничивали «служением обществу» в его национальных и социальных устремлениях.

Идеи позитивизма нашли наиболее яркое воплощение в реалистических произведениях Элизы Ожешко, Болеслава Пруса, молодого Генрика Сенкевича, Александра Свентоховского и ряда других писателей, творчество которых, впрочем, не умещалось в рамках позитивистской программы, а между авторами шли подчас ожесточенные споры. Их произведения не пользуются большой популярностью у нынешнего читателя. По словам критика Яна Томковского: «Ожешко сегодня читают менее охотно, чем когда бы то ни было ранее, Свентоховского не читают вообще – даже студенты в хороших университетах». Одну из причин этого критик видит в том, что «возможно, позитивизм не соответствует польскому характеру. Возможно, нам недостает не только здравого разума, но и энтузиазма для предприятий, требующих большой самоотверженности и большого терпения»¹. Это не мешает многим исследователям вполне обоснованно причислять творчест-

---

* *Виктор Хорев*. Варшавские позитивисты о России и русской литературе // Творчество Элизы Ожешко в эстетическом пространстве современности : сб. науч. ст., редкол. С.Ф. Мусиенко, Е.П. Нелепко и др. – Гродно : ГрГУ, 2011. С. 32-33.

¹ Tomkowski, J. Don Juan we mgle. – Warszawa, 2005. – S.126.

во Ожешко, Пруса Сенкевича к наивысшим достижениям польской и всей мировой литературы.

Ярослав Ивашкевич считал, например, что удельный вес польской литературы в мировой культуре мог бы быть еще более весомым, если бы не ограниченная сфера распространения польского языка. Говоря о романе Ожешко «Над Неманом», он заметил: «Если бы этот роман написал иностранец, его превозносили бы до небес и изучали. Как, скажем, «Улисса» Джойса»².

Wiktor A. Choriew

Rosyjska Akademia Nauk, Moskwa

POZYTYWIŚCI WARSZAWSCY O ROSJI I LITERATURZE ROSYJSKIEJ

Wiktor A. Choriew. *Warszawscy pozytywiści o Rosji i literaturze rosyjskiej*, w: *Twórczość Elizy Orzeszkowej we współczesnej przestrzeni estetycznej: zbiór artykułów naukowych*, kolegium redakcyjne S. F. Musijenko, H. P. Nielepko i inni – Grodno: Grodzieński Uniwersytet Państwowy, 2011, str. 32-33:

Polski pozytywizm był nie tyle doktryną filozoficzną, ile ruchem ideologicznym. Jako walor programu pozytywiści wybrali hasła „pracy organicznej” (przeistoczenia społeczeństwa w jeden zdrowy organizm narodowy) i „pracy u podstaw” – współlistnienia postępu ekonomicznego kraju, oświecenia mas, popularyzacji nauki, świeckiego spojrzenia na świat. Zadanie sztuki ograniczali do „służby społeczeństwu” w jego narodowych i socjalnych dążeniach.

Najbardziej jaskrawe odzwierciedlenie idee pozytywizmu znalazły w realistycznych utworach Elizy Orzeszkowej, Bolesława Prusa, młodego Henryka Sienkiewicza, Aleksandra Świętochowskiego i szeregu innych pisarzy, których zresztą twórczość nie wpisywała się w ramy programu pozytywistów, a między autorami dochodziło niekiedy do ostrych sporów. Ich utwory nie cieszą się dużą popularnością wśród dzisiejszych czytelników. Zgodnie ze słowami kry-

---

² Ивашкевич, Я. Люди и книги. – М., 1987. – С. 158.

tyka Jana Tomkowskiego: „Orzeszkową czytają dziś z mniejszą ochotą, niż kiedykolwiek wcześniej, Świętochowskiego nie czytają w ogóle – nawet studenci dobrych uniwersytetów”³. Jedną z przyczyn tego zjawiska krytyk widzi w tym, że „możliwe, iż pozytywizm nie odpowiada polskiemu charakterowi. Możliwe, że nie wystarcza nie tylko zdrowego myślenia, ale i entuzjazmu dla przedsięwzięć, które wymagają poświęcenia i dużej cierpliwości”. Wielu badaczom nie przeszkadza to, by całkowicie zasadnie zaliczać twórczość Orzeszkowej, Prusa czy Sienkiewicza do najwyższych osiągnięć literatury polskiej i światowej. Jarosław Iwaszkiewicz uważał, na przykład, że ciężar właściwy polskiej literatury w kulturze światowej mógłby być jeszcze większy, gdyby nie ograniczona sfera rozpowszechnienia języka polskiego. Mówiąc o powieści Orzeszkowej *Nad Niemnem*, zauważył: „Gdyby tę powieść napisał obcokrajowiec, wychwalaliby ją pod niebiosa i studiowali. Jak, powiedzmy, *Ulissesa* Joyce’a”⁴.

---

³ J. Tomkowski, *Don Juan we mgle*, Warszawa 2005.

⁴ J. Iwaszkiewicz, *Ludzie i książki*, Warszawa 1971.

Pomnik Elizy Orzeszkowej, Grodno